

Handling og intonation på tværs af svarord

Søren Sandager Sørensen
Aarhus Universitet

Denne artikel er et bidrag til en systematisk opstilling af de handlinger (*actions*) som fritstående *ja*, *nej*, *nå*, *okay* og *mm* kan udføre i interaktionelt talesprog, med perspektiver på handlingernes forhold til stillingtagen (*stance*) og intonation. Artiklen tilbyder motiveringer for distinktionerne mellem handlinger og dermed en systematisk kategorisering på tværs af ordene der kan fungere som grundlag for sammenligning. Tidligere forskning har typisk beskrevet ordene hver for sig. Handling forsøges behandlet uafhængigt af andre funktioner af *ja*, *nej*, *nå*, *okay* og *mm* og som separat fra stillingtagen, men ud fra en trækbaseret tilgang.

Undersøgelsen tager en konversationsanalytisk tilgang til beskrivelsen af sproglige fænomener. Eksemplerne er hentet fra interaktionelt samtaledata i form af lyd og evt. video fra korpusserne AULing og Samtalebanken (MacWhinney & Wagner 2010), hvor navne og anden potentiel identificerende information er anonymiseret. Uddrag er transskriberet efter konventionerne på Samtalegrammatik.dk.

I analysen af eksemplerne på handling opbygges de træk (som eksempelvis sekventiel position og grammatisk polaritet) der er nødvendige for en systematisering af begreber for handlinger. Ud fra handlingsanalysen laves et skema over ordene samt deres mulige handlinger. Derefter analyseres eksempler hvor det samme ord indgår, men i forskellige intonationsbestemte varianter, hvor det vises at skel markeret med intonation både kan følge skel mellem handlinger, men også markere forskellige typer stillingtagen ved den samme handling.

1. Tidligere forskning

Ordene *ja*, *nej*, *nå*, *okay* og *mm* er blandt de hyppigste i samtalesprog. Her ses de som *svarord* ud fra de egenskaber artiklen gennemgår samt ved at de kan fungere som enordskonstruktioner (Couper-Kuhlen & Selting 2018). Hansen & Heltofts *etfeltshelheder* (2011:1133) svarer til enordskonstruktioner, men indfanger ikke på samme måde den positionsmæssige lighed der er mellem enordskonstruktioner som *ja* i svar på ja/nej-spørgsmål og enordskonstruktioner som substantiver i svar på hv-spørgsmål, altså at begge kan besvare spørgsmål. Kategorien svarord indeholder andre ord, fx *jo*, men de andre ord er mindre hyppige. Undersøgelsen begrænser sig også ved kun at forholde sig til fritstående brug af ordene i enordskonstruktioner, dvs. at turen udelukkende består af svarordet, og at svarordet ikke er en initial eller final partikel eller i en anden konstruktion. Svarord kan nemlig indgå i sammensætninger med andre ord, fx *nåja* (Emmertsen & Heinemann 2010), *jaokay* (Holm 2018), *jamen* (Pedersen 2015) eller reduplikeret fx *nejnej* (Heinemann 2015) eller *nåå* (Heinemann 2016) blandt andre, som heller ikke er taget med. I forbindelse med eksempelsamlingen er det dog endnu ikke klart hvornår et efterfølgende ord er i en sammensætning med det forrige, og hvornår det er en selvstændig enhed. Den nuværende inddeling er baseret på en intuitiv høring om det er sammensat, men da fokus her er enordskonstruktioner, er de ikke relevante. Muligvis er rækkefølgen beslægtet med brugen af svarordene som fortsættelsesmarkører efter hinanden i løbet af den samme fortælling (Drummond & Hopper 1993, Jefferson 1993).

Der findes tidligere forskning i forskellig grad om ordenes brug i samtaler, som også forsøger at inddele de forskellige brug af et ord, fx om *nå*. Generelt for tidligere studier er det dog ikke altid klart hvilke kriterier der bruges til kategoriseringen af sådanne enkeltord med andre enkeltord medmindre der er tale om hele gruppen af interjektioner. Ordbøger og i grammatikker beskriver typisk ordene eller deres kategori, men ikke ud fra et handlingsmæssigt eller interaktionelt perspektiv. Hansen & Heltoft har eksempelvis afsnit om *ja*, *nej*, *jo* samt *okay* og *nå*, men ikke *mm*, hvor der bl.a. gennemgås andre funktioner end dem de har i enordskonstruktioner.

Ordene *ja* og *nej* grupperes tit sammen, eksempelvis i Hansen & Heltoft som centrale svarord (2011:1116), og de har begge det

træk at være sensitiv overfor polaritet, dvs. om den forrige ytring er negativ (negeret med *ikke* eller andre negationer) eller positiv. To typer handlinger kan på den måde udføres af *nej*, afhængigt af om ordet forekommer efter en ytring med negativ eller positiv polaritet: matchende handlinger (fx bekræftelse) og mismatchende (fx afkræftelse). Ud fra at *nej* har indbygget negativitet, matcher det polariteten efter en negativ ytring og mismatcher efter en ytring med positiv. Efter positive ytringer matcher *ja* og udfører dermed de samme handlinger som *nej* i en negativ kontekst (Heinemann 2015). Det skal nævnes at negationer i den forrige ytring gør andet end bare at negere (Hansen & Heltoft 2011:1074, Heinemann 2015:170) afhængigt af dens handling. Heinemann (2010) beskriver spørgsmål-svar-systemet på dansk og i den forbindelse både bekræftende *ja* og *nej* og afkræftende *nej*. Steensig (2015) beskriver hvornår *ja* kan være stå alene og dokumenterer *ja* både som bekræftelse og som fortsættelsesmarkør. Brugen af *ja* og *nej* som kvittering beskrives i Steensig & Sørensen (2019). Som accept af anmodning beskrives *ja* i Steensig & Heinemann (2014), mens *nej* som afslag på anmodning nævnes i Heinemann (2010). Heinemann (2015) er den primære kilde om *nej* samt polaritet på tværs af ytringer og analyserer også *nej* som vurdering og som fortsættelsesmarkør udover mange af de allerede nævnte handlinger. Funktionen som svar på tiltale, som skift i aktivitet eller emne og som vurdering er ikke selvstændigt undersøgt, men beskrives i ODT.

Det bedst beskrevne af de øvrige ord er *nå*. Nielsen (2002) beskriver en lang række interaktionelle funktioner, herunder kvittering, fortsættelsesmarkør og som skift i aktivitet eller emne. Brugen som kvittering er dybere beskrevet af Heinemann (2017b), men *nå* som markør for skift i aktivitet er beskrevet af Heinemann (2017a).

Okay er særligt beskrevet af Knudsen (2015) både som fortsættelsesmarkør, kvittering og skift i aktivitet eller emne. Mortensen & Mortensen (2009) beskriver også *okay* som kvittering og skift i aktivitet eller emne, men klargør også at *okay* kan acceptere anmodninger, men ikke bekræfte.

Det sidste ord *mm* er primært beskrevet af Dalum (2017), hvor dets brug som fortsættelsesmarkør, vurdering og bekræftelse gennemgås. I

Dalums eksempler på bekræftelse inkluderes der et eksempel der fra denne artikels perspektiv udfører accept af anmodning. Jeg vælger her at skrive det *mm* og skelner det fra *hm* ligesom DDO der beskriver *hm* som udtryk for ”tøven eller eftertænksomhed”, som er en funktion jeg ikke mener er en relevant handling i beskrivelsen af svarord. En negativ variant med glottalt lukke [mʔ] og oftest to stavelser findes (Brink et al. 1991:931-932) og undersøges ikke separat her, men dens relevans nævnes.

Prosodiske træk som intonation er blevet beskrevet for svarord på andre sprog og har vist sig at være vigtig for forståelsen af svarordets interaktionelle funktion (fx Reber 2012 om engelsk *oh*). I denne artikel fremhæves det hvordan det gør sig gældende på dansk og at det kan være relateret til handling, men ikke altid er. Den Store Danske Udtaleordbog nævner det også: ”Ved hjælp af tonegangen udtrykkes desuden forskellige holdninger, men disse er næppe særegne for ordet *NA*”, men har ingen dybere beskrivelse af intonationsmønstre eller de relevante ord (Brink et al. 1991:990). Spredte interaktionelle beskrivelser findes, og Steensig et al. (2013) beskriver *nå* med stigende og jævn intonation, mens Dalum (2017) udforsker forskellige mønstre for *mm*.

2. Handlinger

Begrebet *handling* (eng. *action*) i konversationsanalyse dækker over hvad en tur gør som ”primært job” på et bestemt sted i en samtale, og hvad den gør relevant som primært job i næste tur (Levinson 2013). Ture og deres handlinger hænger sammen med hinanden i sekvenser, hvor de har bestemte positioner. En handling kan fx være i en sekvens der består af et spørgsmål der udbeder sig information (første position i sekvensen), som gør et svar relevant der informerer om det adspurgt (anden position i sekvensen). Hvilken handling en tur gør og gør relevant, afhænger bl.a. af dets formatering, fx om en sætning har deklarativ, interrogativ eller imperativ syntaks. Svarord som enordskonstruktioner er dog et format i sig selv som i sekvenser forekommer i andre positioner end første position (deraf navnet *svorord*), som er en position der ofte betinger svarordene. Den handling de udfører, kan dog afhænge af formatet af handlingen i første position, såsom grammatisk polaritet ved *ja* og *nej*.

Udover handling kan der også være *stillingtagen* (eng. *stance*, Lindström & Sorjonen 2013) i ture eller udtryk i samtaler, som foregår samtidigt med en handling, men er et ”sekundært job”. En sådan stillingtagen kan være i forhold til om information er ny eller uventet, om en handling udføres med større eller mindre autoritet i forhold til modtagere eller følelsesmæssige udtryk som overraskelse, begejstring, glæde. Definitionen af en handling ud fra hvilke handlinger der kan følge den, muliggør udførelse af den samme handling med forskellig stillingtagen, så fx afkræftelse både kan gøres med positivt og negativt emotivt udtryk.

I dette afsnit vises de forskellige handlinger, som *ja*, *nej*, *nå*, *okay* og *mm* kan udføre: bekræftelse og afkræftelse, afslag og accept af anmodninger om handling, fortsættelsesmarkør, svar på tiltale, kvittering og vurdering.

2.1 Bekræftelse

Bekræftelse er en mulig respons til en anmodning om bekræftelse, dvs. et ja/nej-spørgsmål hvor modtager ved noget og spørgeren vil vide noget. I (1) har Astrid kommenteret mennesker udenfor et vindue, og Britt forsøger at kigge efter dem, men har svært ved at se fra der hvor hun sidder:

```
(1)          AULing | sofasladder
01  BRI:     går de fra os\
02          (0.2)
03  AST:     ja\
```

I L01 anmoder Britt om bekræftelse af sin forståelse af at dem som Astrid kan se, er ved at gå væk fra bygningen de er i. Anmodningen er formateret med interrogativ ordstilling uden negation, og det bekræftes med *ja* i L03 af Astrid.

I (2) ser vi en bekræftelse med *nej*. Preben er i gang med at kigge i køleskabet efter øl:

(2) Samtalebanken | sam2 | preben_og_thomas
 01 PRE: er der ikk flere→
 02 (0.3)
 03 THO: *ne:j*
 04 (0.3)
 05 PRE: så >må (vi jo gemme dem< vi har)

I (2) ytrer Preben en syntaktisk interrogativ sætning med negationen *ikke*, der anmoder om bekræftelse af at der ikke er flere øl. At der *ikke* er flere, bekræftes med *nej* i L03, hvilket er den forståelse Preben giver udtryk for i L05.

Bekræftelse er altså kendetegnet ved at komme i anden position, at matche polariteten i turen i første position (som ikke nødvendigvis har interrogativ ordstilling) og at levere eftersøgt information ved at give positivt udtryk for den anmodede påstand. Bekræftelse kan udføres af *ja* (Heinemann 2010), *nej* (Heinemann 2015) og *mm* (Dalum 2017). *Ja* og *nej* udfører altså samme handling betinget af den forrige ytrings polaritet.

De samme kendetegn og ord ser umiddelbart ud til at være gældende for enighed med vurderinger (Garly 2019), hvorfor jeg ikke har skelnet bekræftelse fra enighed med vurdering. Uenighed med vurdering må formodes at fungere ligesom afkræftelse.

2.2 Afkræftelse & afslag

Afkræftelse og afslag behandles her under ét fordi det kun er *nej* der udfører dem (Heinemann 2010). Der er dog stadig grund til at skelne mellem dem da polaritet fungerer forskelligt: et *nej* der responderer på en anmodning om bekræftelse med negation, udfører nemlig bekræftelse af det negerede udsagn, jf. ovenfor, mens et *nej* der responderer på en anmodning om handling, afslår at udføre handlingen uanset om der er en negation eller ej i anmodningen. Svarordet *jo* er ikke med her, men ville også være et argument for at skelne mellem de to idet *jo* kan bruges til afkræftelse, men ikke afslag, fordi det kun kan mismatche polariteten (Heinemann 2005). I (3) skal Astrid til at fortælle noget om en fælles bekendt:

(3) AULing | sofasladder
 01 AST: følger du ham på instagram→=
 02 BRI: =nej↘
 03 (0.7)
 04 AST: der var et tidspunkt hvor han havde en @hashplante→@

Det hun vil fortælle, er foregået på siden Instagram, og for at tjekke om Britt allerede kender til (dele af) historien, anmoder Astrid om bekræftelse af om Britt følger den fælles bekendte på Instagram i L01. Det afkræftes med *nej* i L02, og derefter begynder Astrid at fortælle. I dette tilfælde er der tale om en præ-sekvens inden en historiefortælling hvor *nej* er det præfererede svar fordi det gør fortællingen relevant at udføre (Schegloff 1988). Ligesom bekræftelse er en afkræftelse altså kendetegnet ved at komme i anden position, men at mismatche polariteten i første position og dermed levere den eftersøgte information ved negering af den anmodede påstand. Kun *nej* (og evt. [m?]) udfører afkræftelse.

I (4) taler de samme om at sige ting højt mens de bliver optaget, og om hvad der bliver censureret hvordan:

(4) AULing | sofasladder
 01 BRI: m: >det ved jeg ikk<↘ ↑prøv→
 02 (1.1)
 03 AST: nej↗ (.) (prøv å tænk) hvis de får det↘

I L01 siger Britt først at hun ikke kender svaret på noget af det de snakker om, og hun foreslår til sidst med *prøv* at Astrid udfører den handling at sige forventeligt censurerede information højt. Det afslår Astrid at gøre med *nej* for derefter at snakke om de problemer det kan give hvis de forkerte får adgang til ens personoplysninger. I dette eksempel er svarordet på kanten af ikke at være fritstående idet samme taler efterfølgende siger mere. Det er dog taget med da mikropausen mellem *nej* og resten er meget tydelig. Det er nemlig almindeligt at efterfølge afslag og afkræftelse med forklaringer som *prøv å tænk hvis* når handlingen er dispræfereret (Pomerantz & Heritage 2013).

Afslag er altså kendetegnet ved at komme i anden position, og at taleren ikke forpligter sig på at udføre den anmodede handling.

Polariteten fungerer anderledes end i anmodninger om bekræftelse, da *nej* efter negative ytringer med interrogativ syntaks stadig nægter at udføre handlingen. Kun *nej* (og evt. [mʔ]) udfører afslag.

2.3 Accept af anmodning om handling

En anmodning om handling kan altså besvares med enten afslag, jf. ovenfor, eller accept:

```
(5)      AULing | kc
01 ANI:  spol lige tilbage å fortæl mig hva det er for en
           [ (at) \
02 BIA:      [okay→
03          (0.3)
04 BIA:  det sån et øh::m:::
```

Her anmoder Ani i L01 om en uddybning af noget Bia tidligere har nævnt, og Bia accepterer først med et *okay* for efter en kort pause at påbegynde uddybningen med *det sån et øh::m:::*. Accept er separat fra bekræftelse fordi *okay* ikke kan bruges bekræftende (Mortensen & Mortensen 2009), men godt kan bruges til accept. Også *ja* kan bruges til at acceptere en anmodning om handling (Steensig & Heinemann 2014). Accept af anmodning er altså kendetegnet ved at forekomme i anden position, og at taleren forpligter på at udføre eller udfører den handling der anmodes om.

2.4 Fortsættelsesmarkør

Fortsættelsesmarkører leveres i løbet af en enhed der består af flere ture som historiefortælling og markerer altså at næste del af enheden kan leveres (Schegloff 1982):

```
(6) Samtalebanken | sam2 | preben_og_thomas
01 THO:  jam det det (folk å) samfundet ska
02       jo gerne have lidt sundt oss↗
03 PRE:  mm↘
04       (0.4)
05 THO:  å så lavede de det samarbejde med cykelholdet oss jo↘
```

I (6) er Thomas i gang med at lave en pointe ud fra en historie han er ved at fortælle, i L01-02. Preben ytrer derefter et *mm*, og efter en kort pause fortsætter Thomas med at fortælle i L05 markeret som fortsættelse med *å så*.

Denne funktion kan udføres af alle ordene. Det er sandsynligt at der er forskelle blandt ordene når de fungerer som fortsættelsesmarkør, i form af stillingtagen eller eksempelvis orientering til det tidspunkt i løbet af en historiefortælling markøren ytres, men dette ændrer ikke at næste turs primære job er at fortsætte. Fortsættelsesmarkører er kendetegnet ved at kræve matchende polaritet og forekommer i position efter en enhed der er én af flere enheder, idet positioner under flertursenheder som historiefortælling ikke har samme struktur som sekvenser indledt med førstepardele.

2.5 Svar på tiltale

Svar på tiltale er respons til forsøg på at få ens opmærksomhed, oftest når nogen kalder på én ved navn:

```
(7)      AULing | kollegiespil
01 CHA:  lene↘
02 LEN:  ja↗
03 CHA:  må jeg be om alle dine tiere↗
```

I uddrag (7) spiller tre personer et kortspil, og det er Charlies tur. I L01 ytrer Charlie Lenes navn, og hun svarer med et *ja*, hvorefter Charlie beder om kort fra hende som en del af spillet.

Denne funktion minder både om svar på spørgsmål og anmodninger, men kan også sammenlignes med fortsættelsesmarkør. Den er dog anderledes fordi der kun kan svares med *ja* og *mm*, og polaritet ikke er en faktor. Det er muligvis relateret til brugen af turinitialt navn til talerudvælgelse, hvor der ikke skal svares separat på navnet. Svar på tiltale er kendetegnet ved at komme i anden position i en præ-sekvens af typen ovenfor.

2.6 Kvittering

Kvittering er den anden handling som alle ordene kan udføre. Den er kendetegnet ved at komme i tredje position (Schegloff 2007), dvs. eksempelvis efter et svar efter et spørgsmål, hvor det kvitterer for at spørgsmålet blev besvaret. Svarord i denne funktion er også beskrevet som *change-of-state tokens* (fx Heinemann 2017b om *nå*)

idet det foruden handlingen som kvittering også kan indeholde en stillingtagen til svaret som ny eller uventet information (Steensig & Sørensen 2019). Kvittering bruges også om at markere modtagelse af information i andre positioner end tredje position, men her begrænses det til tredje.

```
(8)      AULing | board-game-coffee1
01 MAR:  det du snakkede om→
02 SVE:   ja→
03 MAR:   ja→
```

I (8) har Svend været i gang med at forklare om et spil, og under forklaringen har Margrethe genkendt noget som tidligere snakket om, hvilket kommer til udtryk i L01. Det forstås som en anmodning om bekræftelse, der bekræftes med *ja* i L02, og derefter kvitteres bekræftelsen i L03 med endnu et *ja*. Efter uddraget vender Svend tilbage til at forklare om spillet.

Kendetegnet at komme i tredje position betyder at efter en kvittering kan sekvensen være lukket, og dermed kan der være et overlap mellem kvittering og skift i emne eller aktivitet, som også er forbundet med lukning. Lukningen er dog en vigtig forskel fra fortsættelsesmarkør i at kvitteringer kan gøre det relevant at lukke den igangværende aktivitet, mens fortsættelsesmarkører gør præcis det modsatte.

2.7 Vurdering

Vurdering er en handling som kan være svær at kategorisere fast fordi vurderende egenskaber kan være indbygget i andre handlinger og mange af svarordene bruges som indledende til vurderinger (Garly 2019). Ytringer der primært vurderer, forstås som dem der gør enighed eller uenighed relevant, fx i form af en andenvurdering. I (9) spiller fire personer et kortspil, der tillader at en person må se en andens kort:

```
(9)      AULing | board-game-coffee2
01      (0.8) ((MAR modtager kort fra LIV))
02 MAR:  nej:↗ ((MAR afleverer kort tilbage))
03 LIV:  mm↗ (.) den er fin
```

Margrete skal se Livs kort og gør det i L01, hvorefter hun vurderer kortet med et stødløst *nej*: og afleverer det tilbage. Vurderende *nej* er ikke nødvendigvis negativt og er her en positiv vurdering, hvilket ses i Livs enighed og positive andenvurdering med *fin*. Det giver altså ikke mening at tale om grammatisk polaritet i vurderinger, da det fungerer separat fra vurderingers valens (Couper-Kuhlen & Selting 2018:292), og det er også muligt at vurdere med *mm* (Garly 2019) og *ja*. Vurderinger kan dog godt have overlap med nogle former for stillingtagen, hvilket er relevant for studier af intonation.

Disse vurderinger er kendetegnet ved at komme i første position og gøre enighed eller uenighed mulige som næste handlinger. Enighed og uenighed er også muligt at udføre med disse ord, men er ikke nødvendigt at skelne fra hhv. bekræftelse og afkræftelse (se afsnit 2.1 om bekræftelse).

2.8 Skift i aktivitet eller emne

Overgange mellem sekvenser, aktiviteter eller emner kan også markeres med svarord. Det kan forekomme efter kvitteringer eller som turindleder, men for at separere det behandles det her som et svarord der kommer efter en allerede lukket sekvens jf. Heinemanns (2017a) post-tredje position, dvs. at der allerede skal være en kvittering for at svarordet ses som et dedikeret skift i aktivitet eller emne. I (10) har Margrete spurgt om noget specifikt i spillets regler, og det sidste af svaret ses i L01:

```
(10)     AULing | board-game-coffee3
01 SVE:   på det rigtige tidspunkt↘
02 MAR:   °okay°→
03      (1.0)
04 TOR:   .hhh okay↗
05      (0.4)
06 TOR:   let's ((klap)) do this↘
07 SVE:   det er sån det vi ska nu↘
```

Efter at have fået svar på sit spørgsmål kvitterer Margrete med °*okay*° i L02 og lukker dermed sin svarsekvens. Efter et sekunds pause og lidt indånding ytrer Torben et *okay* i L04, og efter en kort pause siger han *let's do this* og indleder altså på engelsk at gå i gang med en ny aktivitet, hvilket også gøres af Svend, som i høj grad fungerer som ansvarlig for spillet, i L07.

Udover *okay* (Knudsen 2015) kan *nå* (Heinemann 2017a) også bruges til at markere skift i emne eller aktivitet, som er en anden type skift end *change-of-state*, som er kognitivt (Nielsen 2002). Jeg er også stødt på tilfælde med *ja* og vil ikke udelukke at matchende *nej* og *mm* muligvis også kan bruges, men det er ikke dokumenteret i en specifik post-tredje position. Emneskiftelignende funktioner er dog blevet nævnt for *nej* i Heinemann (2015). Emne og aktivitet er ikke behandlet som forskelligt, men det er muligt at der flere distinktioner.

3. Skema over handlinger og ord

I dette skema opsummerer jeg hvilke handlinger der er mulige med hvilke ord. Hver kolonne viser ordenes funktioner, mens rækkerne er de forskellige handlinger. De grå felter med '+' er dem der findes beskrevet eller vurderet mulige af mig og i litteraturen, mens de ikke-grå, med '-', ikke umiddelbart ser ud til at forekomme. Mulige undtagelser er kommenteret.

Handling\ord	<i>ja</i>	<i>nej</i>	<i>nå</i>	<i>okay</i>	<i>mm</i>
Fortsættelses-markør	+(Steensig 2015)	+(Heinemann 2015)	+(Steensig et al. 2013)	+(Knudsen 2015)	+(Dalum 2017)
Kvittering	+(Sørensen & Steensig 2019)	+(Heinemann 2015)	+(Heinemann 2017b)	+(Knudsen 2015)	+(Dalum 2017)
Bekræftelse	+(Heinemann 2010, Steensig 2015)	+(Heinemann 2015)	-	-	+(Dalum 2017)
Afkræftelse	-(dog i formen <i>jo</i> , Heinemann 2005)	+(Heinemann 2010, 2015)	-	-	-(måske [m?])
Accept af anmodning	+(Heinemann 2010)	-	-	+(Mortensen & Mortensen 2009)	+(Dalum 2017)
Afslag på anmodning	-	+(Heinemann 2010)	-	-	-(måske [m?])
Svar på tiltale	+(ODT)	-	-	-	+(?)
Skift i aktivitet eller emne	+(ODT)	-(?)	+(Heinemann 2017a)	+(Knudsen 2015)	-(?)
Vurdering	+(ODT)	+(Heinemann 2015)	-	-	+(Dalum 2017)

Ud fra denne opstilling ser det ud til at *mm* har mere tilfælles med *ja* og *nej* end med *nå* og *okay*, især hvis man tager højde for den potentielt negative version [mʔ]. På grundlag af dette kan *ja*, *nej* og *mm*, der bruges i anden position, grupperes sammen overfor *nå* og *okay*, der primært gør andre ting, bortset fra *okay* der accepterer anmodninger. Den lige nævnte gruppering passer med Hansen & Heltofts kategori ”centrale interjektioner” (2011:1116), hvor jeg tilføjer *mm*, og inddelingen i Steensig & Sørensen (2019) som fokuserer på kvitteringer i tredje position. Der er dog også en pointe i at der ikke er to ord der gør præcis de samme handlinger.

4. Intonation

Som beskrevet for nogle af ordene og for andre sprog, kan intonation være et træk der skelner funktioner fra hinanden. Alle de mulige intonationsmønstre på *ja*, *nej*, *nå*, *okay* og *mm* kendes ikke, men ud fra eksisterende beskrivelser, vides det at intonation har betydning for forståelsen af distinktioner relateret til handling – både ved at kunne lave skel ved de samme grænser eller at markere en stillingtagen indenfor en handling.

I dette afsnit inddrager jeg kun intonation, men der er selvfølgelig andre faktorer som har lignende effekter, fx andre prosodiske træk som forlængelse og stød, men også mere fonetiske træk som vokalerne form i fx *ja* og *jaer*, *nej* og *næ*. De prosodiske og fonetiske træk og tryk hænger naturligvis sammen, og ordene fortjener en nærgående fonetisk analyse.

4.1 Skel mellem handlinger

Som det fremgår af skemaet, kan det samme ord udføre forskellige handlinger. Intonationen kan være med til at markere den handling som ordet udfører i et konkret tilfælde, udover evt. andre træk som position. For eksempel er *okay* med faldende intonation typisk en kvittering, mens stigende intonation på *okay* bruges når det er en fortsættelsesmarkør (Knudsen 2015). I (11) er Crystal i gang med at fortælle om en lejlighed indtil Ani stiller et spørgsmål:

```
(11) AULing | kc
01 ANI: å så var det en to[er\ ikko]ss↗
02 BIA: [khrm: ]
03 ANI: en to[værelses]ejl[ighe]
04 CRY: [m- ] etværel[ses\=
06 BIA: [°khrm°
07 ANI: =okay\
```

I L01-03 anmoder Ani om bekræftelse af sin forståelse af at der er tale om en toværelseslejlighed, men det bliver korrigeret af Crystal i L04 til etværelseslejlighed. Ani kvitterer for svaret i L07 med *okay* med faldende intonation, hvorefter Crystal fortsætter med at fortælle.

Dette står i modsætning til (12) hvor *okay* bruges som fortsættelsesmarkør i en fortælling:

```
(12) Samtalebanken | sam3 | kartofler_og_broccoli
01 MET: så STARTEDE han jo på amerikansk fodbold
02 ø::h (.) n:ede i >odense nu< her fo::r
03 (0.9)
04 nogen måneder siden↗
05 TOM: oka:y↗
06 (0.9)
07 MET: å så tror jeg han kom hjem fra træning↗
```

Mette er i gang med at fortælle en historie i L01-04, hvorefter Tom leverer et *oka:y* med stigende intonation. Efter en pause fortsætter Mette historiefortællingen med næste begivenhed markeret med *å* så i L07. I modsætning til (11) har der altså ikke været stillet noget spørgsmål, og talen efter *okay* er tæt forbundet med talen inden *okay*. Denne forskel i intonationsmønster er systematisk, og undtagelser gør specifikt interaktionelt arbejde (Steensig & Sørensen 2019), men er også et argument for at skelne mellem fortsættelsesmarkør og kvittering i skemaet.

En lignende distinktion findes for *nå* som beskrevet i Steensig et al. (2013), men for *nå* har fortsættelsesmarkøren jævn intonation og kvitteringen stigende intonation, dvs. et andet og næsten modsat mønster. Kvitteringsbegrebet i Steensig et al. (2013) er dog ikke defineret lige så tydeligt som kvitteringsbegrebet her.

4.2 Stillingtagen

Ovenfor blev bl.a. bekræftelse eksemplificeret med *ja* og *nej* i en relativt neutral kontekst. Der kan dog være mere på spil i samtaler, og handlinger kan udtrykke en stillingtagen til det de gør, eller det der ellers foregår i samtalen. Sådan stillingtagen kan markeres med intonation på *ja* og *nej* der samtidigt udfører eksempelvis be- eller afkræftelse. I modsætning til de tidligere viste neutrale *nej* i afsnit 2.1 og 2.2 indeholder (13) to *nej* der udtrykker en stillingtagen samtidig med at det be- eller afkræfter. Astrid og Britt har snakket om et lokalt spillested:

```
(13) AULing | sofasladder
01 BRI: vi ska °alt°så snart derned=
02 ? : = (mhr)
03      (0.4)
04 BRI: .mt [hvis] du har lys[t det megahygge]
05 AST: [ja ] [koster det penge↗ h]
06 BRI: nej↗ -h [huh
07 AST: [gør det ikk↗
08 BRI: nej:↗ [he .h
09 AST: [åh::
```

I L01-04 foreslår Britt at hun og Astrid tager *der ned* sammen, og mens hun til sidst støtter sit forslag ved at beskrive det som *megahygge*, anmoder Astrid i overlap om bekræftelse af hvorvidt det koster penge. Det afkræftes af Britt med et *nej* med meget stigende intonation i L06. Derefter anmoder Astrid om genbekræftelse, nu i en negeret formulering med *ikk*, hvilket bekræftes med et matchende *nej* med stærkt stigende intonation i L08. Astrid kvitterer til sidst med et *åh*::.

Dette forlængede *åh*:: er med til at markere at der foregår noget stillingtagende eller emotivt i sekvensen. De taler om mulig social aktivitet med hinanden, der er noget som begge er interesserede i, hvilket gør at en trussel – fx en indgangspris – er problematisk, og derfor er det positivt at få at vide (og fortælle) at det ikke er til stede. Begge tilfælde af stigende *nej* lyder umiddelbart også som udtryk for en positiv holdning til den konklusion som samtalen bevæger sig hen mod, at det er meget realistisk at være social på den omtalte måde. Britt er altså positiv overfor at meddele det til Astrid, og intonationen er med til at markere den positive stillingtagen. En stillingtagen kan

derudover ses ved at anmodninger om genbekræftelser som *gør det ikk* bruges til at udtrykke overraskelse (Arndt 2007:95).

Det interessante er her at *nej* handlingsmæssigt udfører af- og bekræftelse i disse tilfælde, men samtidig udtrykker overraskelse eller holdning til den information der leveres. Det står i modsætning til de 'neutrale' svarord i de forskellige handlinger, men det skel følger dog ikke de samme grænser som i skemaet ovenfor, idet der både er bekræftende og afkræftende *nej*. Der findes også tilsvarende brug af *ja*, som ser ud til at udtrykke samme stillingtagen, med samme intonationsmønster, men beskrivelsen her skal ses som foreløbig.

5. Konklusion

Jeg har i denne artikel forsøgt at eksemplificere de forskellige handlinger som ordene *ja*, *nej*, *nå*, *okay* og *mm* i dansk samtaleprog udfører. Eksemplerne sammenfattedes i en opstilling i et skema, der også inddrog tidlige forskning. Opstillingen illustrerede motiverede distinktioner mellem handlinger og forholdt sig til hvordan handlingerne kunne defineres. Efterfølgende blev intonation inddraget som eksempel på træk der kan markere skel mellem de forskellige handlinger indenfor samme ord, men som også kan markere stillingtagen separat fra handling. Derudover blev der peget på usikre dele af opstillingen som mulige emner for videre forskning.

Handling blev her brugt som et brugbart niveau for beskrivelse af ordene som enordskonstruktioner, i modsætning til en abstrakt beskrivelse af fx semantiske egenskaber ved ordene hvoraf handling kan afledes til en bestemt kontekst (se fx Nielsen 2002 om *nå*). Handlingsbeskrivelsen er dog også afhængig af bestemte træk som position. Særligt polaritet er nødvendigt for hvordan *nej* og *ja* kan udføre de samme handlinger. Trækket polaritet er for *nej* negativ og *ja* positiv og matcher eller mismatches polariteten i forrige ytring. Polaritet har dog ikke samme effekt ved alle typer handlinger, eksempelvis ved at match og mismatch ikke er relevant ved vurderende *nej*. Derudover er det mindre klart hvordan polaritet spiller ind på de andre ord som *nå*. For *mm* ser det ud til at være muligt at bruge *mm*- (dog oftest reduplikeret *mm-mm*-) som negativ version, men brugen er ikke lige så konsekvent som distinktionen mellem *ja* og *nej*. Fremtidige

undersøgelser kan se på disse træks relevans for andre ord eller de samme ord i andre kontekster og konstruktioner.

Intonation viste sig at kunne skelne mellem varianter af fx *okay* med hver sin handling, men også at intonation markerer varianter af fx *nej* med forskellig stillingtagen. Nærmere analyse af stillingtagen i bestemte kontekster kan undersøge om stillingtagen nødvendigvis er så kategorisk og separat fra handling som nævnt i Levinson (2013), men denne undersøgelse viser at intonation som formtræk kan adskille stillingtagen og handling. På Samtalegrammatik.dk er der lige nu kun én indgang under *Funktioner* som er handlinger, mens stillingtagen bruges om en underkategori af handlinger (heriblandt vurderinger) og ikke som her om udtryk der kan foregå samtidigt med en handling. Relationen til vurderinger er en reel uklarhed, men det bør overvejes om stillingtagen bør have sin egen indgang på hjemmesiden.

Litteratur

- Arndt, Hans (2007) *Talehandling – og anden sprogbrug*. Frederiksberg: Dansklærerforeningen.
- Brink, Lars, Jørn Lund, Steffen Heger & Jens Normann Jørgensen (1991) *Den Store Danske Udtaleordbog*. København: Munksgaard.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Margret Selting (2018) *Interactional Linguistics. Studying Language in Social Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalum, Nora (2017) Universelle prosodiske mønstre i *mm*. *Skrifter om Samtalegrammatik* 4(1).
- DDO = Den Danske Ordbog, <https://ordnet.dk/ddo> (sidst tjekket 2019.05.03)
- Drummond, Kent & Robert Hopper (1993) Acknowledgement tokens in series. *Communication Reports* 6(1):47-53.
- Emmertsen, Sofie & Trine Heinemann (2010) Realization as a Device for Remediating Problems of Affiliation in Interaction. *Research on Language & Social Interaction* 43(2):109-132.
- Garly, Katrine (2019) *æv bæv* – Et samtaleanalytisk indblik i vurderinger i danske, naturlige samtaler. *Skrifter om Samtalegrammatik* 6(2).
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011) *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

- Heinemann, Trine (2005) Where grammar and interaction meet: The preference for matched polarity in responsive turns in Danish. Auli Hakulinen & Margret Selting (red.) *Syntax and lexis in conversation: Studies on the use of linguistic resources in talk-in-interaction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins:375-402.
- Heinemann, Trine (2010) The question-response system in Danish. *Journal of Pragmatics* 42(10):2703-2725.
- Heinemann, Trine (2015) Negation in interaction, in Danish conversation. *Skrifter om Samtalegrammatik* 2(12).
- Heinemann, Trine (2016) Registering revision: The reduplicated Danish change-of-state token *nå*. *Discourse Studies* 18(1):44-63.
- Heinemann, Trine (2017a) Transitioning between activities with the Danish change-of-state token *nå*. *Journal of Pragmatics* 118(1):21.
- Heinemann, Trine (2017b) Receipting Answers That are Counter to Expectations: The Polar Question-Answer-*Nå* Sequence in Danish. *Research on Language and Social Interaction* 50(3):249-267.
- Holm, Sidsel (2018) *ja okay* ↘ – Markering af anerkendelse og tilstrækkeligt modtaget information som sekvens-afsluttende handling. *Skrifter om Samtalegrammatik* 5(2).
- Jefferson, Gail (1993) Caveat speaker: Preliminary notes on recipient topic-shift implicature. *Research on Language and Social Interaction* 26(1):1-30.
- Knudsen, Anette Dahl (2015) 'O(↑)kay(?), ↑Ohkay' – En Prosodiafhængig ytringspartikel? *Skrifter om Samtalegrammatik* 2(1).
- Levinson, Stephen C. (2013) Action Formation and Ascription. Jack Sidnell & Tanya Stivers (red.) *The Handbook of Conversation Analysis* Chichester: Wiley-Blackwell:102-130.
- Lindström, Anna & Marja-Leena Sorjonen (2013) Affiliation in Conversation. Jack Sidnell & Tanya Stivers (red.) *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell:350-369.
- MacWhinney, Brian & Johannes Wagner (2010). Transcribing, searching and data sharing: The CLAN software and the TalkBank data repository. *Gesprächsforschung* 11:154-173.
- Mortensen, Janus & Sune Sønderberg Mortensen (2009) Om interjektionen *okay* i engelsk og dansk. Rita Therkelsen & Eva Skafte Jensen (red.) *Dramatikken i grammatikken*. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet:281-304.
- Nielsen, Mie Femø (2002) *Nå!* En skiftemarkør med mange funktioner. *Studier i Nordisk* 2000-2001:51-67.

- ODT = Ordbog over Dansk Talesprog, <https://odt.hum.ku.dk/> (sidst tjekket 2019.01.07)
- Pedersen, Henriette Folkmann. 2015. *Jamen som svarindleder efter hv-spørgsmål. Skrifter om Samtalegrammatik* 2(2).
- Pomerantz, Anita & John Heritage (2013) Preference. Jack Sidnell & Tanya Stivers (red.) *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell:210-228.
- Reber, Elisabeth (2012) *Affectivity in Interaction – Sound objects in English*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Samtalegrammatik.dk = <http://samtalegrammatik.au.dk/> (sidst tjekket 2019.01.07)
- Schegloff, Emanuel A. (1982) Discourse as an interactional achievement: Some uses of 'uh huh' and other things that come between sentences. Deborah Tannen (red.) *Analyzing discourse: Text and talk*. Washington, D.C.: Georgetown University Press:71-93.
- Schegloff, Emanuel A. (1988) Presequences and indirection – Applying speech act theory to ordinary conversation. *Journal of Pragmatics* 12:55-62.
- Schegloff, Emanuel A. (2007) *Sequence organization in interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steensig, Jakob (2015) Hvornår kan *ja* stå alene efter *ja/nej*-spørgsmål? *Skrifter om Samtalegrammatik* 2(13).
- Steensig, Jakob, Karen Kiil Brøcker, Caroline Grønkjær, Magnus Glenvad Ting Hamann, Rasmus Puggaard, Maria Jørgensen, Mathias Høyer Kragelund, Nicholas Hedegaard Mikkelsen, Tina Mølgaard, Henriette Folkmann Pedersen, Søren Sandager Sørensen, & Emilie Tholstrup (2013) The DanTIN project – creating a platform for describing the grammar of Danish talk-in-interaction. Jan Heegård & Peter Juel Henriksen (red.) *New Perspectives on Speech in Action. Proceedings of the 2nd SJUSK Conference on Contemporary Speech Habits*. Frederiksberg: Samfundslitteratur Press:195-226.
- Steensig, Jakob & Trine Heinemann (2014) The social and moral work of modal constructions in granting remote requests. Paul Drew & Elizabeth Couper-Kuhlen (red.) *Requesting in Social Interaction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins:145-170.
- Steensig, Jakob & Søren Sandager Sørensen (2019) Danish dialogue particles in an interactional perspective. *Skandinavian Studies in Language*. <https://tidsskrift.dk/sss/issue/current>.

Øh(m) i samtalegrammatik.dk

Søren Sandager Sørensen, Andrea Bruun, Maria Jørgensen, Ehm
Hjorth Miltersen og Jakob Steensig
Aarhus Universitet

1. Indledning

Forskergruppen DanTIN består af studerende og ansatte ved Lingvistik på Aarhus Universitet. Vi har siden 2013 arbejdet på at opbygge en grammatik for dansk samtaleprog. Dette sker på hjemmesiden *samtalegrammatik.dk*. Opbygningen af grammatikken har foregået sådan at vi har lavet et skelet, eller en skabelon, som vi så udfylder med beskrivelser af samtalegrammatiske fænomener efterhånden som vi finder dem i vores data. Vi er nu nået til et stadie i opbygningen af grammatikken hvor vi har behov for at systematisere vores beskrivelser. Formålet med vores oplæg på MUDS og denne artikel er at vise hvordan vi forsøger at gøre dette ved hjælp af beskrivelsen af ordet *øh* (som også nogle gange udtales *øhm*, hvilket medfører at vi skriver *øh(m)* når vi henviser til ordet mere generelt).

Vores data er et korpus (AULing) af ca. 50 timers optagelser af naturligt forekommende samtaler (video og audio), som studerende og forskere fra Lingvistik har indsamlet og transskriberet gennem de sidste godt 20 år. Da der er tale om optagelser af mennesker i deres dagligdag, har disse mennesker naturligvis givet informeret samtykke, og vi har lovet dem anonymitet. Korpus er anmeldt til datatilsynet gennem Aarhus Universitet (nr. 923) og opbevares og behandles i overensstemmelse med lov om databeskyttelse. Dette korpus supplerer vi med data fra Samtalebanken (MacWhinney & Wagner 2010, Samtalebanken u.å.), som er et offentligt tilgængeligt